

УСТОЙЧИВ КУЛТУРЕН ТУРИЗЪМ ПО ТРАНСБАЛКАНСКИЯ КУЛТУРЕН КОРИДОР

Румен Драганов
Директор на Института за Анализи и Оценки в Туризма

Европейски туризъм и Устойчиво развитие

Концепцията за устойчиво развитие е широко възприета като база за планиране и управление на модерния и бъдещия начин на живот. През 1992 год. Декларацията от Рио де Жанейро за околната среда и развитието (Декларацията от Рио) очертава основните насоки на “Дневен ред 21 век” – обстоен план за действие, приет от 178 правителства, включително и от правителствата на България, Гърция и Румъния.

Инициативата е задълбочена и разширена по време на Световната среща за устойчиво развитие (World Summit on Sustainable Development) в Йоханесбург, през 2002 г., в края на която е приет план за изпълнение с акцент върху публично-частното партньорство.

Устойчивото развитие налага запазване на потенциала на планетата Земя да поддържа живота в цялото му разнообразие. Устойчивото развитие има за цел защита на околната среда, постигане на социално равенство и качество на живота, културно разнообразие и динамична, жизнена икономика, която предоставя работни места и просперитет за всички.

Устойчивото развитие е всеобща цел на Европейския съюз. Стратегията за устойчиво развитие на Европейския съюз е актуализирана през 2006 г. Стратегическите документи, разработвани от страните-членки в посока утвърждаване на устойчиви практики, допълват приетата в Лисабон Стратегия за икономически растеж и заетост (Лисабонската стратегия), като тези основни документа на ЕС признават, че икономическите, социалните и екологичните цели могат взаимно да се допълват и развиват и трябва да бъдат развивани успоредно.

Трансбалканският културен коридор, като фактор за устойчив туризъм

Туризмът може да бъде инструмент за подпомагане или стимулиране на възстановяването и икономическото развитие, както и за повишаване на качеството на живот на посетителите и приемните общества. Устойчивото развитие на туризма в отделните държави се оценява от ЕК като директен принос за устойчивото развитие на Европейското общество.

Страните от Югоизточна Европа и в частност България, Гърция и Румъния разполагат със значителен потенциал за развитие на културен туризъм в мрежата от културни и природни ценности, както и туристически продукти обединени от Трансбалканския културен коридор.

Политическият мандат за изработване на стратегия и план за действие е заложен в Декларация от Варна, приета от държавните глави на държавите от региона на Югоизточна Европа на 21 май 2005 година - "Културни коридори на Югоизточна Европа".

България е инициатор на срещата и Декларацията от Варна, като концепцията започва да се формира след 1999 г. когато група експерти, ръководена от проф. арх. Тодор Кръстев разработва варианти на мрежа от културни маршрути в България, които свързват нейните ценности по различни теми.

По-късно, през 2000, с помощта на експерти от всички страни на Югоизточна Европа се изработват първите карти на културните маршрути на региона, като основа за регионални продукти по културен туризъм. През 2003 г идеята е представена на международния семинар "Културния туризъм в Балканските страни" в Корфу, организиран от Световната Организация по Туризъм, където тя получава всеобщо одобрение, като нейното политическо одобрение става с приемането на Декларацията от Варна.

Концепцията за устойчиво развитие на Трансбалканския културен коридор би трябвало да се изгражда на основата на няколко ключови принципа, които оказват конкретно въздействие върху туризма и подхода, препоръчван от ЕК за страните от ЕС.

- Възприемане на холистичен и интегриран подход

В процеса на планиране и развитие на туризма като икономически сектор да се обърне внимание на различните дейности, които са част от комплексния характер на туристическите процеси.

Освен това, при планирането на Трансбалканския културен коридор трябва да бъде постигнат баланс и интегриране с пълния спектър от дейности, които оказват въздействие върху обществото и околната среда.

- Дългосрочно планиране

Целите на устойчивото развитие да се прилагат с грижа за потребностите на настоящите и бъдещите поколения. Дългосрочното планиране трябва да създаде условия за дългосрочно и успешно развитие на туристическите дейности в Трансбалканския културен коридор.

- Постигане на необходимия ритъм и темп на развитие

Степента, ритъмът и формата на развитие трябва да следват характеристиките на ресурса, да съхраняват характера и спецификата му и да се съобразяват с потребностите на приемащата общност.

- Активно привличане на всички заинтересовани страни

Възприемането на устойчив подход изисква широко и активно участие в процеса на вземане на решения и практическото изпълнение на взетите решения от всички страни, които са заинтересовани от резултата.

- Използване на най-добрите съществуващи познания

Политиките и дейностите трябва да бъдат популяризирани своевременно и да бъдат съобразени с последните постижения на знанието в съответната област. Информацията за тенденциите в туристическия сектор и въздействието им върху развитието, както и информацията за прилагани добри практики трябва да бъдат обменяни и споделяни от всички участници в този процес на територията на България, Гърция и Румъния.

- Минимизиране и управление на риска – Принцип на предпазливостта

Когато има неяснота относно очакваните резултати, трябва да се извърши пълна оценка и да се предприемат превантивни (предпазни) действия, за да се избегне евентуално нанасяне на вреди на околната среда, културни ценности или на обществото.

- Отражение на въздействието върху разходите – потребяващия и замърсяващия плащат

Цените трябва да отразяват действителните разходи за обществото от потреблението и дейностите по производството и услугите, предлагани в туризма. Усложненията в прилагането на този принцип са свързани с реална преценка на риска от замърсяване на околната среда и с прецизно определяне на цените за ползването на туристическите съоръжения и забележителности, които генерират значителни разходи за управление.

- Определяне и спазване на определени ограничения, когато е необходимо (обществен интерес):

“Капацитетът на поносимост” на отделните места и на по-широки области (туристически зони, туристически места, Туристически точки, селища, региони) трябва да бъде установен и признат, чрез постигане на съгласие между заинтересованите страни, местната общност и експертите. Всички заинтересовани страни следва да имат готовност и способност за налагане на ограничения, когато това е необходимо, на

обема на развитие на туристическия капацитет и обема на туристическите потоци в рамките на Трансбалканския културен коридор.

- Възприемане на практиката на продължително наблюдение (мониторинг)

Устойчивото развитие се отнася като цяло до наблюдение и анализиране на въздействията от различните туристически дейности, навременното установяване на възможни негативни въздействия, предприемане на необходимите действия и паралелно с това контролиране на всички видове въздействие през цялото време, така че да бъдат предприети и осъществени необходимите промени и подобрения преди да са нанесени щети върху ресурса.

Структури за сътрудничество

Ефективното устойчиво управление на Трансбалканския културен коридор изисква изграждането на ефективна структура, при която да се гарантира сътрудничеството на различните заинтересовани страни и да е възможно ефективно лидерство. Структурата за сътрудничество между страните може да бъде под най-различни форми: от обикновено събрание на представителите до по-формализиран органи (Организация за управление на коридора). Първата форма може да еволюира във втората с течение на времето и с нарастване на доверието между участниците.

Регионалните и местни власти играят важна роля. При редица дестинации няколко местни власти може да работят заедно като група. Други интереси, които трябва да бъдат отчетени: интересите на туристическия бизнес; интересите на местната социална общност; институциите по съхранение на екологичните и културни паметници; транспортните органи; местните групи за отдих и потребителски групи; професионални сдружения; и местни образователни и обучителни институции.

Управителните органи трябва да създадат ефективен механизъм за комуникация и консултация в рамките на коридора. (чрез изпращане на уведомителни писма, уеб сайтове, местните медии или организиране на открити форуми).

Разработване на стратегия за устойчиво развитие на туризма в Трансбалканския културен коридор и на план за действие

Стратегията и плана за действие на ниво Трансбалканския културен коридор следва да се разработи като основен инструмент, за определяне на приоритетите и за координиране на дейностите между заинтересованите страни при съблюдаване на действащото национално и европейско законодателство в различни сфери, свързани с туризма.

Самото разработване на тази стратегия трябва да бъде динамичен и продължителен процес, в който задължително да намерят място всички заинтересовани страни.

На национално ниво следва да се спазват следните етапи:

1 Политически мандат

- Осигуряване на ангажираност на всички заинтересовани страни за изготвяне и прилагане на стратегия и план за действие в областта на устойчивото развитие, въз основа на споделена визия и идентичност.
- Определяне на организацията, водеща процеса и условията и реда на дейностите.

2 Ситуационен анализ

- Събиране на данни и обобщаването им за съществуващото ниво на туризма, броя на предприятията, заетостта, посетители на туристическите съоръжения и услугите, екологични условия, съответния принос на туризма за местните икономики.
- Оценка на ресурсите на културното и природното наследство, включително и условията и чувствителността за бъдещо ползване.
- Оценка на капацитета на туристическата инфраструктура (включително и транспорта).
- Провеждане на консултации с местните общности.
- Данни за туризма от проучвания на мнението на бизнеса (консултации), отразяване на дейността, прогнози, потребности.
- Проучване на мнението на посетителите – профил, потребности, удовлетвореност.
- Оценка на съществуващите политики и инструменти.
- Оценка на ефективността на съществуващото партньорство и набелязване на мерки за преодоляване на бариерите пред по-широко взаимодействие.
- Оценка на външните фактори – възможности и заплахи: пазарни тенденции, анализ на конкурентната среда, екологични промени, и пр.

3 Стратегически избор

Заинтересовани страни, които си сътрудничат за:

- определяне на основните проблеми на развитието на Трансбалканския културен коридор
- определяне на капацитета на дестинацията
- изграждане на визия и определяне на целите
- определяне на целите за свързаните с туризма сектори.

4 План за действие

- създаване на план за действие, определяне на приоритети, основни заинтересовани страни, подкрепящи страни, график за

работа и изисквания към ресурсите

- ангажимент за събиране и обработка на информация за текущото състояние на ресурсите. (Национална туристическа информационна система)

5 Наблюдение и преглед

- Определяне на индикатори и наблюдение на процесите
- Годишен преглед, отчитане на изпълнението на целите и преглед на плана за действие
- Редовни, периодични прегледи на стратегията.

Организация на управлението на Трансбалканския културен коридор

Местните власти са основните действащи лица при планиране и управление на Трансбалканския културен коридор, както и при управление на последиците от въздействието върху околната среда. Те трябва да работят в непосредствено сътрудничество помежду си, с частния сектор и в съответствие с интересите на околната среда и социалната общност, в рамките на "Организации по управлението на Трансбалканския културен коридор". При определени условия функциите на Организацията по управлението на Трансбалканския културен коридор могат да имат регионален периметър на действие.

Основните отговорности включват:

- Създаване на механизми и структури за развитието и прилагането на стратегиите за устойчиво развитие на туризма и съответните планове за действие.
- Осигуряване на лидерство и улесняване на процесите на координация и формиране на мрежи /кълъстър/.
- Гаранции, че държавните служители и политиците, местните администрации и регионалните власти са обстойно запознати с въпросите на устойчивото развитие и ги подкрепят.
- Увеличаване на финансовите ресурси и персонал за управлението на туризма.
- Определяне на съответните индикатори и наблюдение на въздействието при прилагане принципите на устойчиво развитие.
- Осигуряване и поддържане на съответната инфраструктура и съоръжения.
- Отразяване на устойчивото развитие в широк кръг от комуникационни и подкрепящи услуги за туризма.
- Осигуряване на ефективно планиране на ползването на туристическите ресурси, контрол и лимитиране на развитието.
- Насърчаване на съответните образователни кампании, насочени към местните жители, туристите и туроператорите.
- Отразяване на устойчивото развитие в собствените практики на пътувания обществени поръчки.

Туристически бизнес

Степента на обратна връзка с туристическия бизнес е важна за постигането на по-устойчиво развитие на туризма. Основна роля за това има не само индивидуалната реакция, но и подкрепата и ангажираността на търговските дружества на регионално и национално ниво, както и на ниво Трансбалкански културен коридор, включително и браншовите организации и неформалните мрежи.

Основните отговорности включват:

- Активно участие в структурите и дейностите на местно управление на Трансбалканския културен коридор.
- Съобразяване с екологичните и социалните фактори при вземане на решения за инвестиции и ценообразуване.
- Насърчаване на по-широко разпространение на подходите на корпоративна социална отговорност и активно привличане в социалния диалог.
- Разработване на системи за управление на околната среда.
- Осигуряване на равни възможности по политиките за заетост.
- Засилване на връзките с местната социална общност.
- Гарантиране, че целият персонал на компаниите е запознат обстойно с въпросите на устойчивото развитие.
- Прилагане на постиженията и критериите за устойчиво развитие при избора на доставчици и в дейностите по възлагане на обществени поръчки, включително пътуванията.
- Осигуряване на необходимата информация за посетителите и предоставяне на съдействие за прилагане принципите на устойчиво пътуване.
- Участие в доброволни схеми за съхранение на природното и културното наследство и подкрепа на местните социални общности.

Още няколко вида организации играят важна роля за постигане на целите на устойчиво развитие на Трансбалканския културен коридор. Основните сред тях са:

Образователните и научноизследователските институции

Тези организации играят ключова роля при организиране на изследвания и за насърчаване на разбирането на въпросите на устойчивото на Трансбалканския културен коридор. Регионалните колежи и други обучителни организации трябва да включват въпросите на устойчивото развитие в основните си предмети и курсове за обучение по туризъм, както и да осигуряват достъпно обучение по основните въпроси на устойчивото развитие. Основните и средните училища трябва да въведат в предмета „География” или „Краезнание” теми за устойчивото развитие на туризма в Трансбалканския културен коридор, за учениците от най-ранна възраст.

Професионални сдружения

Тяхната основна роля е да представляват интересите на служителите в туристическия сектор и да се ангажират със социалния диалог и преговорите с предприятията и представителните организации на работодателите. По този начин те играят основна роля за гарантиране на социалната отговорност за устойчивото развитие, в контекста на икономическите ползи и екологичната отговорност. Те могат да участват също и в осигуряване на инсентив пътувания за служителите и работещите за опознаване на Трансбалканския културен коридор и да оказват подкрепа за социалния туризъм.

Потребителски сдружения

Асоциации, които поддържат пряка връзка със своите членове, или непряко чрез по-широко представителство. Те са добре позиционирани за изпращане на посланията относно принципите на устойчивото развитие и на специфична информация за проблематиката, както могат да бъдат основно звено за обратна връзка и оценка на предоставените услуги. Асоциации с голяма членска маса, като например автомобилни или туристически съюзи, имат важна роля и следва да бъдат привлечени..

Неправителствени организации

Широк кръг от неправителствени организации на международно, европейско, национално и местно ниво представляват различни аспекти на устойчивото развитие. Те може да включват социални и екологични органи и мрежи. Играят важна роля за приноса към политиките, изследванията, стандартите, сертифицирането и комуникацията.

Международни организации

Специализираните агенции на ООН , СОТ, ЮНЕСКО, ИКОМОС съвместно с Европейския съюз и други европейски и национални заинтересовани страни (когато е приложимо чрез сключване на споразумения или меморандуми за разбирателство) и други международни институции могат да бъдат поканени да работят за разработване, координиране и прилагане на политики за устойчиво развитие на туризма и за насърчаване на прилагането им в Трансбалканския културен коридор.

Туристи

Туристите трябва да осъзнаят въздействието на техните пътувания върху природата и местните общности и да приемат своите отговорности, за да придадат по-голяма устойчивост на Трансбалканския културен коридор.

Основните отговорности включват:

- Избиране на устойчиви форми на транспорт и възможности за настаняване.
- Популяризиране на избрания модел за ваканция през цялата година.
- Намаляване на потреблението на енергия и вода по време на престоя
- Намаляване и рециклиране на използваните материали и минимизиране на отпадъците.
- Минимизиране на смущенията /например от шум, вредни газове/.
- Събиране на информация за подобряване на разбирането за посещаваните дестинации.
- Уважение към природата, културата и ценностите и традициите на приемните общества.
- Осигуряване на подкрепа за местната икономика, включително и чрез закупуване на местна продукция.
- Принос за проекти, свързани със съхранение на природното и културното наследство.

Цели на устойчивото развитие на туризма

През 2005 год. Световната организация по туризъм (UNWTO) и Програмата на ООН за околна среда (UNEP) определят в документа “Дневен ред 21 век” дванадесет цели за устойчив туризъм:

1) ИКОНОМИЧЕСКА ЖИЗНЕСПОСОБНОСТ

Да се осигури жизнеспособността и конкурентоспособността на туристическите дестинации и предприятията (фирмите), така че да се гарантира продължителния им просперитет и това да им донесе дългосрочни ползи.

2) МЕСТЕН ПРОСПЕРИТЕТ

Да се максимизира приносът на туризма за просперитета на приемащата дестинация.

3) КАЧЕСТВО НА ЗАЕТОСТТА

Да се увеличи броят и качеството на работни места, създадени и поддържани от туристическата индустрия, включително и по отношение на нивото на заплащане, условията на обслужване и достъпността за всички, без всякаква дискриминация по отношение на пол, раса, физически увреждания или по друг начин. Туризмът да се превърне в стимул за развитие на човешките ресурси на местно и регионално ниво в зависимост от уникалната специфика на дестинациите.

4) СОЦИАЛНО РАВЕНСТВО

Да се търси широко разпространение на икономическите и социалните ползи от туризма сред цялата приемаща общност, включително подобряване на възможностите за достъп до услуги и увеличаване на приходите за местното население.

5) УДОВОЛТВОРЕНИЕ НА ПОСЕТИТЕЛИТЕ

Да се осигури безопасно и удовлетворително пребиваване за посетителите. Туристическите услуги да са достъпни за всички, без всякаква дискриминация по отношение на пол, раса, увреждания или по друг признак.

6) МЕСТЕН КОНТРОЛ

Да се предоставят възможности на местните общности за участие в процеса на планиране и вземане на решения относно управлението и бъдещото развитие на туризма в съответната област. По-широк кръг заинтересовани страни от местната общност да бъдат активно ангажирани с този процес и решенията да бъдат вземани след постигане на консенсус между съответните заинтересовани страни.

7) СОЦИАЛНО БЛАГОДЕНСТВИЕ

Да се поддържа и засилва качеството на живот в местните общности, включително и достъпа до ресурси, удобства и животоподдържащи системи, като се избягва всякаква форма на социално унижение или експлоатация за населението от приемащата общност.

8) КУЛТУРНО БОГАТСТВО

Да се уважава историческото наследство, автентичната култура, традиции и особености на приемните общества и да се насърчава тяхното съхранение и развитие.

9) ФИЗИЧЕСКА ЦЯЛОСТ

Да се поддържа и развива качеството на естествената природна среда – урбанистичен и природен пейзаж, както и да се избягва всякакво физическо и визуално изменение на околната среда, което би довело до нарушаване на равновесието или до неестетичност на средата.

10) БИОЛОГИЧНО РАЗНООБРАЗИЕ

Да се поддържа съхранението на естествената природа, хабитати и дивия живот, като се минимизират вредите върху тях.

11) ЕФЕКТИВНО ИЗПОЛЗВАНЕ НА РЕСУРСИТЕ

Да се минимизира използването на оскъдни и невъзстановими ресурси за развитието и управлението на туристически съоръжения и услуги.

12) ЧИСТОТА НА ОКОЛНАТА СРЕДА

Да се минимизира замърсяването на въздуха, водата и почвите и генерирането на отпадъци от предприятията от туристическия сектор и от посетители.

Идеята за създаването на Трансбалкански културен коридор изцяло покрива поставените цели и съпада със Стратегията за устойчиво развитие на Европейския съюз която има три основни цели: икономически просперитет, социално равенство и сближаване (кохезия), и опазване на околната среда.